

Nr 450.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt m. m.; given Stockholms slott den 21 maj 1918.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen
dels antaga bilagda förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt,
dels ock medgiva, att riksbanken må begagna den i 6 § andra stycket av lagen för Sveriges riksbank omnämnda rätten att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor.

Den till ärendet hörande handling skall tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

F. V. Thorsson.

Förslag

till

**lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss
ökad sedelutgivningsrätt.**

Häriigenom förordnas som följer:

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris provas oundgängligen nödigt, må Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret medgiva riksbanken rätt att utgiva sedlar till ett belopp av högst etthundratjugufem miljoner kronor utöver de belopp, som finnas angivna i 6 § av lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897, sådant nämnda lagrum lyder enligt lag den 25 maj 1915; åliggande det fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då densamma, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling, samt gäller till dess riksdag sammanträder.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 maj
1918.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
PETRÉN,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Thorsson, anförde:

Jag anhåller att få anmäla en från herrar fullmäktige i riksbanken inkommen skrivelse angående ökad sedelutgivningsrätt för riksbanken. Innan jag ingår på skrivelsens innehåll torde jag få redogöra för hittills gällande bestämmelser i ämnet.

De bestämmelser rörande omfattningen av riksbankens sedelutgivningsrätt, vilka voro gällande vid början av det nu pågående världskriget, äro att återfinna i 6, 7 och 8 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 sådana dessa paragrafer lydde enligt lag den 4 juni 1913.

I 6 § stadgades sålunda, att riksbanken ägde utgiva sedlar till det belopp, som motsvarades av dubbla summan av riksbankens me-

talliska kassa, så beräknad som i 8 § sades, samt därutöver till ett belopp av etthundratjugufem miljoner kronor. I 7 § föreskrevs, att riksbankens utelöpande sedlar skulle till den del de överstego bankens metalliska kassa motsvaras av vissa närmare angivna tillgångar. Slutligen meddelades, såsom redan blivit antytt, i 8 § föreskrift om huru bankens metalliska kassa skulle beräknas.

Genom proposition den 21 augusti 1914, nr 273, förelade Kungl. Maj:t 1914 års senare riksdag förslag till lag om ändrad lydelse av 5—7 §§ i lagen för Sveriges riksbank. Enligt detta förslag skulle, såvitt nu är i fråga, till 6 § läggas ett nytt stycke av följande lydelse:

»Om sådant till följd av krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt eller, om riksdagen ej är samlad, Konungen efter framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd med fullmäktige i riksgäldskontoret medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor; åliggande det fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits».

Till grund för berörda förslag låg en av fullmäktige i riksbanken i ärendet gjord framställning, däri fullmäktige — under erinran att riksbankens sedelreserv hastigt gått ned vid tiden för krigsutbrottet — framhöllo, hurusom det för en snabb avveckling av den dåvarande krisen med minsta möjliga svårigheter och förluster vore nödvändigt, att riksbankens sedelutgivningsförmåga ägde sådan elasticitet, att alla berättigade anspråk, som från bank- och affärsvärlden ställas på riksbanken, kunde tillfredsställas.

Riksdagen gjorde för sin del sådan ändring i det riksdagen förelagda förslaget, att Konungens rätt att på framställning av fullmäktige i riksbanken besluta om ökad sedelutgivning skulle gälla allenast till den 15 januari 1915.

Den 31 augusti 1914 utfärdades därefter i överensstämmelse med riksdagens beslut lag angående ändrad lydelse av 5—7 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897.

Under våren 1915 inkommo emellertid fullmäktige i riksbanken med framställning därom, att de före den 15 januari 1915 gällande bestämmelserna, som möjliggjorde en tillfällig utvidgning av sedelutgivningsrätten, måtte återinföras att gälla för tiden från avslutandet

av det då pågående riksmötet och till nästa riksdags början. Till stöd härför anförde fullmäktige, bland annat:

Ehuru den extra sedelutgivningsrätt av intill etthundratjugufem miljoner kronor, som under angivna förutsättningar medgivits riksbanken enligt sista stycket i 6 § av riksbankslagen, ännu icke kommit till användning och ehuru fullmäktige hölle före, att samma sedelutgivningsrätt sannolikt icke heller under den närmaste tiden skulle behöva anlitas, så vida icke oförutsedda händelser mellankomme, ansåge fullmäktige dock, att försiktigheten bjöde, att möjligheten att begagna ifrågavarande extra sedelutgivningsrätt hölles öppen, så länge nuvarande ovissa och oberäkneliga förhållanden rådde, och oberoende av om riksdagen vore samlad eller icke. De skäl, som i fullmäktiges förra skrivelse anförts för införande av den ökade sedelutgivningsrätten, talade enligt deras förmenande med oförminskad styrka för samma sedelutgivningsrätts bibehållande även under tiden efter det den samlade riksdagen åtskilt.

Inom finansdepartementet utarbetades i anledning härav vissa författningsförslag, enligt vilka, såvitt nu är i fråga, skulle

dels till 6 § i lagen för Sveriges riksbank läggas ett stycke av följande lydelse:

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor; äliggande det fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

dels och utfärdas en särskild lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt; varande detta lagförslag av följande lydelse:

Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd med fullmäktige i riksgäldskontoret medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ett belopp av högst etthundratjugufem miljoner kronor utöver de belopp, som finnas angivna i 6 § första stycket av lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897; äliggande det fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

Denna lag träder i kraft från och med dagen efter den, då nu församlade riksdag avslutats, och gäller till dess ny riksdag sammanträder.

Dessa författningsförslag förelades genom proposition den 30 april 1915, nr 191, 1915 års riksdag, som godkände förslagen i nu ifrågasvarande delar.

Författningar i ämnet i överensstämmelse med riksdagens beslut utfärdades den 25 maj 1915.

Den möjlighet till ökad sedelutgivning, som genom nämnda författningar beretts riksbanken, har emellertid hittills icke blivit begagnad.

I en den 15 innevarande maj till finansdepartementet inkommen skrivelse hava nu fullmäktige i riksbanken anfört:

»Riksbankens sedelcirkulation har under krigstiden, fränsett den sedvanliga periodvis inträffade tillbakagången, varit stadd i stadig stegring. Då man icke lär kunna undgå att räkna med möjligheten, att denna utveckling kommer att, trots vad riksbanken i hämmande riktning kan komma att åtgöra, fortgå under den närmaste tiden, böra i tid anstalter träffas till förekommande av att den lagligen fastställda gränsen för riksbankens sedelutgivningsrätt överskrides.

Under normala förhållanden har riksbanken i sin hand att genom en höjning av diskontot begränsa sedelcirkulationen. Detta medel äger icke under nuvarande abnorma förhållanden sin vanliga verkan. Den svenska penningmarknaden är för närvarande i stor utsträckning utsatt för anspråk av den art, att de icke låta sig nämnvärt påverkas av en eller annan procent högre diskonto.

Statens utomordentligt stora lånebehov för statsverket och för krigstidskommissionernas räkning måste under alla förhållanden täckas. Ett högre diskonto skulle ytterligare öka statens redan förut dryga ränteutgifter.

Icke heller skulle kreditgivningen till utlandet avsevärt påverkas av ett högre diskonto. Kreditansökningarna från utlandet ha sin orsak i strävan att undgå de stora kursförluster, som sedan omkring tre år tillbaka varit och fortfarande äro förenade med anskaffandet av svenska kronor. Värdet på svenska kronor i jämförelse med andra valutor har visserligen sedan början av sistlidna november månad nedgått betydligt men står det oaktat fortfarande högt över pari. Köp av svenska kronor i utlandet föranleda för närvarande kursförluster i förhållande till parikurserna av omkring 7 procent i Norge, 7 procent i Danmark, 3 procent i Holland, 23 procent i England, 28 procent i Frankrike, 35 procent i Tyskland. Gent emot dessa kursförluster kan en diskontförhöjning i Sverige icke vara av avgörande betydelse.

Den affärsverksamhet, som är baserad på krigskonjunkturvinst, tar knappast någon hänsyn till diskontot. När man kalkylerar med vinst, som räknas i tiotals procent, är den räntesats som betalas på det för affärens finansiering nödiga kapitalet, utan avgörande inflytande.

Områden av handel och industri finnas visserligen, där man icke har att räkna med krigstidsvinster och där även en måttlig höjning av diskontot skulle verka inskränkning eller upphörande av verksamheten. Men penningmarknadens svårigheter vållas icke av förhållandena inom dessa områden. Desamma ha redan nu vanskligheter att bekämpa och böra om möjligt förskonas från än högre räntesatser.

Någon verksam begränsning av riksbankens sedelcirkulation genom en diskontoförhöjning låter sig därför enligt fullmäktiges övertygelse icke under nu rådande rent abnormalt förhållanden genomföras, därest man icke vill gå upp till räntesatser, som skulle innebära en fullständig förlamning för stora delar av det landet uppbärande näringslivet. Andra åtgärder måste följaktligen vidtagas till förekommande av att den lagligen fastställda gränsen för sedelutgivningsrätten överskrides. De åtgärder, som för vinnande av detta ändamål närmast kunna ifrågakomma, äro ökning av guldkassan och rätt till ökad sedelutgivning.

Huruvida och i vad mån guldkassans ökning genom indragning av guld från utlandet kan och bör ifrågakomma, låter sig ej på förhand bedömas, utan måste bliva beroende av prövning av de vid varje tillfälle rådande förhållandena.

Medgivande av ökad sedelutgivningsrätt är redan förutsatt i § 6 av lagen för Sveriges Riksbank den 12 maj 1897 enligt tillägg av den 25 maj 1915, så lydande: Om sådant med hänsyn till krig, krigsfara eller svår penningkris prövas oundgängligen nödigt, må Konungen och riksdagen samfällt medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor; åligger det fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp, motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

Då fullmäktige anse, att behov att anlita den i nämnda paragraf av riksbankslagen omförmälda extra ordinära sedelutgivningsrätten kan komma att under året yppa sig, bör medgivande lämnas riksbanken att begagna samma rätt.

Fullmäktige anse emellertid, att försiktigheten bjuder, att man icke stannar härvid.

När fullmäktige kort tid efter krigets utbrott i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t av den 18 augusti 1914 gjorde framställning om avlåtande av proposition till riksdagen med förslag till sådant tillägg till § 6 av lagen för Sveriges riksbank, att sedelutgivningsrätten utöver den förut medgivna, skulle kunna under vissa förutsättningar ökas med etthundratjugufem miljoner kronor, förklarade sig fullmäktige anse en sådan ökning vara under alla förhållanden tillräcklig.

Då detta skrevs, kunde man icke förutse, att förhållandena skulle utveckla sig på sätt, som sedan dess skett. Riksbankens sedelcirkulation uppgick då till 277 miljoner kronor, sedelreserven till 53 miljoner kronor. Enligt senast föreliggande veckorapport av den 11 innevarande månad uppgick sedelcirkulationen till 606 miljoner kronor och sedelreserven till 47 miljoner kronor. Som bekant hade sedelreserven den 16 mars innevarande år nedgått ända till 5 miljoner kronor. Inför dessa siffror och med hänsyn till de stora anspråk, som under den närmaste tiden kunna väntas ställas på riksbanken, särskilt i sammanhang med tillgodoseendet av statens stora penningbehov, anse fullmäktige den möjligheten icke utesluten, att riksbankens sedelutvidgningsrätt, även om riksbanken nu medges begagna ovan omförmälda i § 6 av riksbankslagen förutsatta extra ordinära sedelutgivningsrätt av etthundratjugufem miljoner kronor, ändock kan komma att visa sig otillräcklig. Fullmäktige kunna i så fall bliva ställda inför nödvändigheten att, till förekommande av att gränsen för den lagligen fastställda sedelutgivningsrätten överskrides, vidtaga en åtstramning av utlåningen, varigenom svåra rubbningar av landets finansiella förhållanden kunde bli följden. Uppkomsten av en dylik situation måste så vitt möjligt förebyggas. Lämpligaste utvägen till vinnande av detta mål synes fullmäktige vara, att genom

en tillfällig lag förordnas, att Konungen må på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret under tiden till den 15 januari 1919 kunna medgiva riksbanken rätt att utgiva ytterligare etthundratjugufem miljoner kronor sedlar.

På grund av vad sålunda anförts tillåta sig fullmäktige hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes i proposition till riksdagen,

dels föreslå, att riksbanken må medgivas begagna den i § 6 andra stycket av lagen för Sveriges riksbank omnämnda rätten att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor:

dels framlägga förslag till lag, varigenom förordnas, att Konungen må på framställning av fullmäktige i riksbanken och efter samråd jämväl med fullmäktige i riksgäldskontoret under tiden till den 15 januari 1919 medgiva riksbanken att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor; med åliggande för fullmäktige i riksbanken att, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indraga sedlar till belopp motsvarande vad som på grund av sålunda medgiven ökning av sedelutgivningsrätten må hava utgivits.

Departementschefen.

Beträffande första delen av herrar fullmäktiges hemställan får jag tillstyrka framställning till riksdagen för utverkande av sådant medgivande, varom andra stycket av 6 § i lagen för Sveriges riksbank handlar.

Den av fullmäktige ifrågasatta rätten till ökad sedelutgivning måste givetvis vara ägnad att väcka betänkligheter med hänsyn till de verkningar den begärda rättens utnyttjande kan komma att medföra.

Ehuru det ej är ostridigt, att den ökade sedelutgivningen åstadkommer stegring av den allmänna prisnivån i den omfattning som flere svenska nationalekonomer hävdad, bör spørsmålet i fråga ägnas tillbörligt beaktande.

Nämnda spørsmål jämte vissa andra frågor, som beröra penningvärdets reglering, torde jag få tillfälle att senare underställa Kungl. Maj:t. En undersökning, huruvida genom särskilda åtgärder från det allmännas sida något kan åtgöras mot penningvärdets fortsatta fallande, synes nämligen bliva alltmer av behovet påkallad. En dylik undersökning torde komma att beröra, bland andra spørsmål, frågan om diskontoräntans höjd och jämväl fråga om rätt för riksbanken att inlåna medel å depositionsräkning mot räntegottgörelse. Rörande sistnämnda fråga anser jag mig böra nämna, att jag haft under övervägande att framlägga densamma för innevarande års riksdag; och har jag förden skull inhämtat utlåtande dels av 1917 års bankkommitté, vars flertal avstyrkt åtgärd för det närvarande, dels ock av herrar fullmäktige i riksbanken, vilka likaledes funnit frågan kunna anstå. Med hänsyn särskilt till den framskridna tidpunkten har jag ej ansett mig böra förelägga riksdagen förslag i det angivna ämnet.

Herrar fullmäktiges framställning finner jag mig böra tillstyrka även

i vad angår dess andra del. Sveriges riksbank är landets centralbank, vilken har att svara för ständig tillgång till nödiga betalningsmedel liksom för att önskvärd stabilitet i penningvärdet i görligaste mån upprätthålles. Riksbankens sedelreserv är den källa, ur vilken ökade behov av omsättningsmedel främst skola tillgodoses. Den får icke utsina. På de allvarliga svårigheter, som skulle uppstå, därest sedelreserven bleve helt uttömd och kredit mot fullgod säkerhet ej av riksbanken vidare kunde lämnas, torde jag ej behöva närmare ingå. Därest icke tillvaron av en för näringslivets lojala behov ständigt tillgänglig sedelreserv kan med andra medel betryggas, lär en ökad sedelutgivningsrätt vara obetingat nödvändig. Då herrar fullmäktige i riksbanken nu, såsom av den förut återgivna skrivelsen framgår, förklarat sig anse sådan utvidgad rätt vara av det nuvarande läget ofrånkomligt påkallad, böra statsmakterna, enligt min mening, bereda riksbanken det medel, som sålunda synes erforderligt för att banken skall kunna fylla sin uppgift och som riksbanksledningen helt visst ej kommer att använda i större utsträckning än som befinnerse oundgängligen nödigt.

Sedan departementschefen härefter upppläst ett inom departementet utarbetat förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt, hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels antaga ovannämnda förslag

dels ock medgiva, att riksbanken må begagna den i 6 § andra stycket av lagen för Sveriges riksbank omnämnda rätten att utgiva sedlar till ett belopp av ytterligare högst etthundratjugufem miljoner kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bil. litt. . . . vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Bengt Arfwidson.